

LÄNSSTYRELSEN
VÄSTRA GÖTALANDS LÄN

Rapporten finns som pdf på www.lansstyrelsen.se/vastragotaland under Publikationer/Rapporter.

Förord

Skyddsvärda träd hyser många arter, både hotade arter och andra. För att kunna förbättra chanserna för de skyddsvärda träden att överleva behöver att vi veta var de finns. Arbetet med inventering av skyddsvärda träd utgör därför en viktig del i arbetet med att genomföra åtgärdsprogrammet för skyddsvärda träd och att genomföra miljömålen Ett rikt odlingslandskap samt Ett rikt växt- och djurliv.

Författarna ansvarar för rapportens innehåll och tackas för sin insats.

Anna Stenström
Länsstyrelsen i Västra Götalands län

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

METOD OCH MATERIAL.....	4
RESULTAT	5
VITALITET	6
HÅLTRÄD	6
HOT.....	6
BEHOV AV FRIHUGGNING	7
ALLÉER.....	7
INTRESSANTA ARTFYND.....	7
DISKUSSION	8
<i>Värdekärnor och säkerställande</i>	9
LITTERATURFÖRTECKNING	11
KÄLLOR PÅ INTERNET	11
FOTOBILAGA.....	12

Under hösten 2017 genomförde Sundh Miljö en inventering av skyddsvärda träd i Bengtsfors kommun. Skyddsvärda träd såsom hamlade träd och mycket grova träd har stor betydelse för den biologiska mångfalden men är idag ovanliga och ofta utsatta i vardagslandskapet. Kartläggningen av förekomster av skyddsvärda träd är ett första steg i arbetet med att bevara dem och sker inom ramen för åtgärdsprogrammet för särskilt skyddsvärda träd i kulturlandskapet. I programmet ligger fokus på särskilt skyddsvärda lövträd i södra Sveriges kulturlandskap. Fem trädmiljöer är speciellt viktiga inom ramen för bevarandeplanering och vid genomförandet av skötselplanering. Dessa miljöer är: grova och gamla ekar, gårdsmiljöer, parker och kyrkogårdar, alléer och andra vägnära träd, samt hamlade träd.

Att värna och vårda särskilt skyddsvärda träd är ett viktigt bidrag till arbetet med miljö kvalitetsmålen *Ett rikt växt- och djurliv, Ett rikt odlingslandskap, God bebyggd miljö* och *Levande skogar*.

BENGTSFORS

Skyddsvärda träd i Bengtsfors kommuns odlingslandskap återfinns nästan alltid nära bebyggelse som byar, större gårdar och i hävdade eller ohävdade betes- och slåttermarker. Lövskogarna i Bengtsfors kommun utgörs av mestadels små bestånd som ligger relativt spridda, även dessa med en koncentration till kommunens södra hälft. Majoriteten av bestånden ligger i anslutning till bebyggelse (ibland övergiven) och odlad mark. Relativt få av lövskogarna har inslag av skyddsvärda träd. De flesta skyddsvärda träd hittas i den södra halvan av kommunen och ofta nära Laxsjön och Ärtingen. De 11 kyrkogårdarna i kommunen ligger som regel i småbyar. Inte sällan finns skyddsvärda träd på och kring kyrkogårdar men i Bengtsfors kommun utmärker sig inte kyrkogårdarna när det gäller skyddsvärda träd.

Metod och material

Inventeringsmetodiken av skyddsvärda träd har följt länsstyrelsens rekommendationer. För att så långt möjligt undvika att missa värdefulla ekar kontrollerades uppgifter om några särskilt intressanta indikatorarter för skyddsvärda ekar på ArtPortalen. Påfallande få fynd av arter knutna till ek visade sig vara rapporterade. Även andra sökningar för specifika geografiska områden gjordes regelbundet.

I grova drag besöktes ca 14 lövskogsobjekt och 5 ängs- och betesmarker där det fanns uppgifter om grova ädellövträd, hamlade träd, hagmarksträd eller hålträd.

Dessutom inventerades 6 områden som Naturskyddsföreningen hade tipsat

om samt de nybildade naturreservaten Tisselskog Högsbyn NR, Ånäsebäcken NR och Åsnebo NR. Fältarbetet bestod i att besöka dessa områden samt att utmed vägarna i de berörda kommundelarna inventera förekomster av skyddsvärda träd. Även kyrkogårdar inventerades. Träd inom tätort inventerades inte. Träd på icke allemansrättsligt tillgänglig mark som tomtmark inventerades bara sporadiskt.

Även alléer utmed enskilda vägar inventerades. Alléer definieras som lövträd planterade i en enkel eller dubbel rad bestående av minst fem träd, som till övervägande del är vuxna (> 20 cm i brösthöjdsdiameter), längs en väg eller det som tidigare utgjort en väg eller i ett i övrigt öppet landskap. I alléerna har mycket grova och jätteträd protokollförts men i ett par fall så har även ett s.k. typprotokoll upprättats för allén. Typprotokollet är tänkt att representera alla träden i den annars påtagligt homogena allén.

Fältarbetet genomfördes under november 2017 efter lövfällningen när sikten och därmed förutsättningarna för att hitta skyddsvärda träd i skog och trädklädda betesmarker är som bäst. Uppgifter om träden och alléerna noterades i fältprotokoll. Trädens omkrets mättes med hjälp av skogshuggarband. Trädens position bestämdes med hjälp av en GPS med 3-10 meters noggrannhet. Förekomst av signalarter och rödlistade arter på träden eftersöktes översiktligt.

Inventeringen i Bengtsfors kommun utgår från indelningen i 5 × 5 kilometer stora ekonomiska kartblad. Sammantaget inventerades ca 25 hela ekorutor samt delar av 15 ekorutor.

Resultat

Antal skyddsvärda träd

Sammanlagt registrerades 475 skyddsvärda träd. Ask och ek dominerar av de skyddsvärda träden. Asken utgör ca 35 % (N = 166) av alla noterade jätteträd. Även ek utgör en stor del av det totala antalet inventerade träd, ca 31 % (N = 148). Av de inventerade träden var 202 jätteträd, dvs. med en brösthöjdsdiameter över en meter. Träd som vid mätningen visade sig ha en stamdiameter strax under en meter (stamomkrets på 280 cm eller mer) noterades också, totalt 100 stycken. Sammanlagt 69 träd med stora hål (> 30 cm) hittades (några av dem är samtidigt jätteträd), samt 66 hamlade träd. Av de hamlade träden utgör ask 58 % och lönn 14 % följt av lind på 12 %. Intressant påväxtflora hittas företrädesvis på ask och lönn medan ekarna som regel saknar hotade arter och signalarter.

Det grövsta trädet i Bengtsfors kommun är en välkänd ask som växer vid det gamla torpet Emaus i Skåpenäs naturreservat, bildat 2016. Omkretsen är uppmätt till 610 cm, se foto på framsidan av rapporten. Detta träd har en rik påväxtflora med arter som västlig njurlav, blek kraterlav och läderlappslav. Tre

träd har en omkrets över 500 cm. Antalet träd med en omkrets mellan 400 cm och 499 cm uppgår till 48.

Tabell 1. Fördelning av trädslag skyddsvärda träd Bengtsfors kommun.

Trädslag	Antal
Ask	164
Ek	148
Lönn	69
Lind	37
Alm	22
Sälg	8
Björk	7
Bok	4
Kastanj	4
Rönn	3
Asp/Popplar	3
Asp	2
Apel, OBEST.	2
Gran OBEST.	1
Tall	1
	475

Vitalitet

Majoriteten, 447 st. (ca 94 %) av alla de inventerade träden bedömdes vara friska eller endast något försvagade. 28 träd (ca 6 %) av alla de inventerade träden bedömdes ha en klart försämrad vitalitet.

Hålträd

Av alla noterade skyddsvärda träd hade fler än en tredjedel, 176 st. (ca 37 %), håligheter. Små hål (<10 cm) fanns hos ca 5 %. Medelstora hål (10-30 cm) fanns hos ca 9,7 %. Stora hål (>30 cm) fanns hos ca 14,3 % av träden. 38 träd, 8 %, hamnade i hålklass 7, *”Stor hålighet och lite mulm som ligger på marken. Ingångshål når marken”*.

Hot

Merparten av de skyddsvärda träden, 276 st. (ca 58 %), bedöms varken vara hotade av några uppenbara avverkningar, igenväxning, stormskador eller

någon annan faktor. 181 träd (ca 38 %) bedömdes vara utsatta för igenväxning i varierande grad.

Behov av frihuggning

Av alla 475 inventerade värdeträd bedömdes 267 st. (56 %) stå tillräckligt öppet för att de med nuvarande hävd långsiktigt ska kunna klara sig.

Resterande träd bedömdes stå i sådana miljöer att de inom de närmsta 2 åren, 3-10 åren, eller längre fram än 10 år men ändå inom överskådlig tid, kommer att behöva frihuggas eller vegetationen kring dem röjas.

Alléer

Sammanlagt registrerades 40 alléer. De flesta alléer i Bengtsfors kommun utgörs av trädrader av planterad björk eller lönn. Ofta består alléerna av få träd, inte sällan under 10 träd. Det är ovanligt att alléerna har inslag av jätteträd eller ens grova träd.

De alléer som innehöll flest träd är:

- Allé vid Ämnebyn med 52 träd varav två jätteträd, ekar.
- Allé vid Backens gård med 30 björkar.
- Allé vid Torrskogs-Kölen med 25 ask, lönn och lindar.

Utöver ovanstående alléer finns alléer och trädrader med grova träd vid Bågen, söder om Skåpafors. Dessa har dock inte inventerats eftersom markägaren uttryckte tveksamheter till detta.

Intressanta artfynd

Ett stort antal naturvårdsintressanta arter har påträffats. Sammanlagt noterades 18 indikatorarter (som finns inlagda i databasen) samt 9 rödlistade arter. Av de rödlistade är 7 arter klassade som hotade arter. Av intressanta arter som noterats men som inte ingår i databasen bör nämnas den rödlistade arten *Nephroma laevigatum*, (*Västlig njurlav*). Arten som är sällsynt noterades två gånger under inventeringen bör läggas till i databasen.

Tabell 2. Antal fynd av indikatorarter, enligt databas. Exkl. rödlistade arter.

Artfynd (indikatorarter antal)			
Grupp	Vetenskapligt namn	Svenskt namn	Antal fynd
Lavar	CALICIUM SP.	SPIKLAVAR	49
Lavar	Bacidia rubella	lönnlav	38
Lavar	Collema flaccidum	slanklav	17
Lavar	Leptogium teretiusculum	dvärgtufs	8
Lavar	Leptogium saturnium	skinnlav	6
Lavar	Leptogium lichenoides	traslav	3
Lavar	Arthonia vinosa	rostfläck	3
Lavar	Nephroma parile	bårdlav	2
Lavar	Parmeliella triptophylla	korallblylav	2
Lavar	Cyphelium inquinans	sotlav	1
Mossor	Leucodon sciuroides	allémossa	163
Mossor	Homalothecium sericeum	guldlockmossa	48
Mossor	Antitrichia curtipendula	fällmossa	12
Mossor	Porella platyphylla	trädporella	12
Mossor	ANOMODON SP.	BARONMOSSOR	9
Mossor	Neckera complanata	platt fjädermossa	5
Svampar	Laetiporus sulphureus	svavelticka(?)	1

OBS: Calicium sp. avser nästan undantagslöst grön spiklav, *Calicium viride* och kopparspik, *Calicium salicinum*, mera sällan svart spiklav, *Calicium glaucellum*.

Tabell 3. Antal fynd av rödlistade arter.

Artfynd (hotarter antal)				
Grupp	Vetenskapligt namn	Svenskt namn	Hotkategori	Antal fynd
Lavar	Peltigera collina	grynig filtlav	NT	35
Lavar	Sclerophora pallida	gulvit blekspik	VU	18
Lavar	Gyalecta ulmi	almlav	VU	10
Lavar	SCLEROPHORA SP.	BLEKSPIKAR	-	3
Lavar	Sclerophora amabilis	sydlig blekspik	EN	2
Lavar	Nephroma laevigatum	västlig njurlav	VU	2
Lavar	Gyalecta flotowii	blek kraterlav	VU	2
Lavar	Collema nigrescens	läderlappslav	NT	1
Lavar	Sclerophora peronella	liten blekspik	VU	1
Svampar	Grifola frondosa	korallticka	NT	1

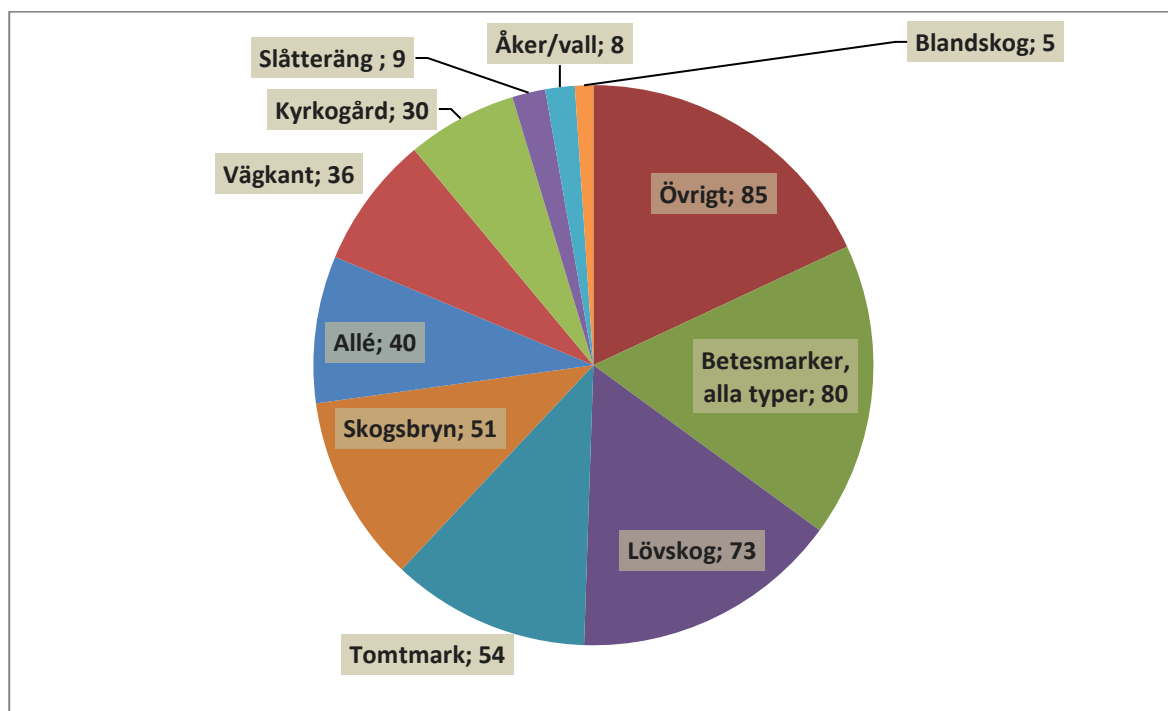
Diskussion

De flesta skyddsvärda träden har noterats i ängs- och hagmarker, på tomtmark och i anslutning till större gårdar. Relativt få skyddsvärda träd återfanns vid kyrkogårdarna. De besökta naturreservaten har stora värden för biologisk mångfald. Dock hittades bara ett fåtal särskilt skyddsvärda träd i dessa objekt. Områdena som tipsades av naturskyddsföreningen uppvisade

stor variation i förekomsten av skyddsvärda träd enligt denna inventerings definition.

När det gäller förekomst av skyddsvärda träd och i synnerhet jätteträd-mycket grova träd så är denna generellt liten inom Bengtsfors kommun. Orsaken kan ligga i inventeringsområdets landskapshistoriska utveckling och/eller i de geologiska förutsättningarna. Boniteten i skogsmarkerna är generellt låg inom kommunen. Vid inventeringen runt Billingsfors bruk upplevde jag att påväxtfloran ofta var starkt påverkad av luftföroreningar. Ädellövträd som rimligen borde haft en representativ och rik påväxt var påfallande ofta istället mager-dålig. Ett annat intryck är att till synes unga träd utvecklar håligheter snabbt vilket ger intryck av att många träd angrips av svamp på ett tidigt stadium.

Figur 1. Fördelning trädslag och biotop.

Värdekärnor och säkerställande

Genom inventering av skyddsvärda träd i Bengtsfors kommun har några särskilt viktiga värdekärnor med hög potential för den biologiska mångfalden identifierats. Ett aktivt arbete genom information, rådgivning, samråd och säkerställande är viktigt för dessa områden inför framtiden. De värdekärnor jag vill framhålla är följande:

Betesmarker vid Skårdalen. 344835, 6531480. TUVA 92A-MOP.

Vid Skårdalen finns ett stort antal skyddsvärda träd och kommunens rikaste förekomster av almlav och grynig filtlav. Hagmarkerna är välskötta genom bete med nöt. Markägare/djurhållare bör på något sätt uppskattas och uppmärksammas.

Igenväxta betesmarker vid Heden. 346385, 6528017. Lövskog nr 23 Heden.

Historiska fodermarker som idag successivt vuxit igen till lövskog. Enstaka ask med hamlingsspår förekommer. Några träd har förekomster av almlav. Mindre hackspett noterades vid besöket. Naturvårdsavtal eller biotopskydd bör diskuteras med markägaren. En viss ljusöppning i beståndet under ledning av naturvårdsexpertis skulle vara gynnsamt.

Lövskog utmed Laxsjön vid Bågen. 345264, 6544118. Lövskog nr 75 Bågen.

Bågens f.d. betade ekhagmarker utmed Laxsjöns östra strand är utöver Baldersnäs kommunens viktigaste område för grova ekar. Flera ekar förefaller dock av okänd orsak ha en försämrad vitalitet. Bågen hyser även flera alléer med inslag av jätteträd och grova träd.

Hamlade askar vid Krommenäs. 333709, 6537485. TUVA 25A-OZG.

Vid Krommenäs finns ett stort antal mycket grova askar varav flera som tidigare hamlats. Påväxten är rik med bl.a. förekomst av korallblylav. Hävden i området såg svag ut eller kan t.o.m. ha upphört helt? Uppföljning av detta objekt är högt prioriterat.

Hamlade askar vid Herrkaserud - Smedserud på västsidan av Laxsjön. 345608, 6541697 - 346202, 6540893

Vi dessa granngårdar finns ett flertal grova f.d. hamlade askar varav några har påväxt av hotade arter. På en av askarna vid Herrkaserud finns mycket gott om den hotade arten blek kraterlav. I princip alla träd hotas av igenväxning, beskuggning samt fläkning/klyvning. En restaureringsinsats innebärande granröjning och avlastningsbeskrning bedöms som mycket högt prioriterad.

Odlingslandskapet vid Lund, (Ärtemarks-Lund). Lövskog nr 97 Lund.

Variationsrika lövskogar, bryn och f.d. betade hagmarker. Inslag av rödlistade arter. Restaureringsinsatser i form av bl.a. friställning av ekar är högt prioriterade.

Litteraturförteckning

ArtDatabanken. Rödlistade arter i Sverige 2015.

Arup, U., Ekman, S., Kärnefelt, I., Mattsson, J-E. 1997. Skyddsvärda lavar i sydvästra Sverige.

Foucard, T. 2001. Svenska skorplavar och svampar som växer på dem. Interpublishing ISBN 91-86448-42-0

Hallingbäck, Thomas och Holmåsen, Ingemar 1998. Mossor en fälthandbok. 1985. Andra upplagan. Interpublishing ISBN 91-86448-11-0.

Hallingbäck, Thomas 2016. Mossor en fältguide. Naturcentrum Bokförlag AB, Stenungsund. ISBN 978-91-85221-30-1

Holien, H., Tönsberg, T. 2006. Norsk lavflora. Tapir Akademisk Forlag.

Höjer, O. & Hultengren, S. 2003. Åtgärdsprogram för särskilt skyddsvärda träd i kulturlandskapet. Naturvårdsverket. Rapport 5411.

Moberg, R., Holmåsen, I. (1990) Lavar – en fälthandbok.(3e upplagan) Lund: BTJ Tryck AB

Moberg, R., Hultengren, S. (2016) Lavar – en fältguide. Naturcentrum Bokförlag AB, Stenungsund och Uppsala: Zetterstedts Tryckeri Göteborg. ISBN 978-91-85221-31-8

Nilsson, H., Lövsjöggsinventering Bengtsfors kommun 1998. Länsstyrelsen i Älvsborgs län.

Nordic Lichen Flora Vol 1. Bohuslän '5, Uddevalla (1999).

Nordic Lichen Flora Vol 2. TH-tryck AB, Uddevalla 2002.

Nordic Lichen Flora Vol 3. Uddevalla 2007.

Källor på Internet

ArtDatabanken. <http://artfakta.artdatabanken.se/>

ArtPortalen. <http://www.artportalen.se>

SJV TUVÅ. <https://etjanst.sjv.se/tuvaut/site/index.htm>

Validerare - utvalda lavkollektioner

Ulf Arup. Föreståndare Biologiska muséet, LUND

FOTOBILAGA

Jätteask vid Stora Havden. Omkrets 570 cm.

Jätteek med grova grenar vid Ärtemarks kyrkogård.

Västlig njurlav på asken vid Emaus.

Almlav. Heden.

Allémossa. Vanlig signalart på skyddsvärda träd.

Platt fjädermossa. Ovanlig art på skyddsvärda träd.

Kamjordstjärna, (trol.). På mulm inuti ihålig lönn vid Suled.

LÄNSSTYRELSEN
VÄSTRA GÖTALANDS LÄN